

Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Cephe Gerisindeki Güvenlik Problemleri İle İlgili Tartışmalar

*Behind a facade of the Grand National Assambly of Turkey with First Security
Problems Related Discussions*

Mehmet Evsile^x

Özet

Millî Mücadele yıllarında ülkenin çeşitli bölgelerinde güvenlik problemleri yaşanmıştır. Karadeniz bölgesinde Pontus olayları, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde eşkıyalık olayları, Koçkiri ve Ümraniye olayları bunlardan bazılarıdır. Olayların doğmasında ve büyümesinde ülkede kanun hakimiyetinin sağlanmasındaki eksiklikler, idare memurlarının yetersizliği, hükümet otoritesindeki boşluklar ve olağanüstü uygulamaların olumsuz sonuçları gibi faktörler etkili olmuştur.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 24 Nisan 1920 – 13 Nisan 1922 tarihleri arasında çeşitli başlıklar altında iç güvenlik konusunda toplam 27 gizli oturum düzenlenmiş ve bu konular tartışılmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları'ndan taradığımız bilgileri esas alarak bu makaleyi kaleme aldık.

Anahtar Kelimeler: *Millî mücadelede cephe gerisi - Millî mücadelede iç güvenlik - Pontus Olayları - Koçkiri ve Ümraniye olayları.*

Abstract

In various parts of the country has experienced security problems during the National Struggle. Events in the Black Sea region of Pontus, banditry incidents in various parts of Anatolia, and Umraniye Koçkiri events some of them. Deficiencies in the provision of the rule of law and the growth of chain leading to the events in the country, lack of administrative officers, government applications otoritesindeki gaps and negative consequences of the extraordinary factors that have been effective as. Grand National Assembly of Turkey April 24, 1920 - April 13, 1922, between the internal security under the various headings in the secret session was organized and a total of 27 of these issues are discussed. Secret session of the Grand National Assembly of Turkey Zabıtları'ndan have written this article based on information we've scanned.

Keyword: *The national struggle the rest of the front - The national struggle for internal security - Pontus Events - Koçkiri and Umraniye events.*

^x Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi – Samsun.

Giriş

Millî Mücadele yıllarında cephe gerisinde iç güvenlik konusu, araştırmaya değer bir konudur. Bu konudaki ilk bilgiler, Mustafa Kemâl Paşa'nın 24 Nisan 1920 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı konuşmada göze çarpmaktadır. Mustafa Kemâl Paşa, bu konuşmasında Aznavur isyanı, Bolu, Düzce, Adapazarı, İzmit olaylarından bahsederek bunları İngilizlerin para ve silâh vererek teşvik ettiklerini; böylece ülkede millî birliğin, dayanışmanın ve asayişin olmadığını göstermek istediklerini ifade etmiştir¹. Daha sonra Pontus meselesi, çetelerin faaliyetleri, asayişin sağlanmasındaki eksiklikler, jandarma teşkilâtının islahı gibi pek çok konuda milletvekilleri görüşlerini açıklamışlardır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 24 Nisan 1920 – 13 Nisan 1922 tarihleri arasında çeşitli başlıklar altında iç güvenlik konusunda toplam 27 gizli oturum düzenlenmiş ve bu konular tartışılmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları'ndan taradığımız bilgileri esas alarak bu makaleyi kaleme aldık.

1- Cephe Gerisinde Güvenliği Bozan Unsurlar

a- Karadeniz Bölgesinde Pontus Olayları:

6 Aralık 1920-6 Şubat 1923 tarihleri arasında devam eden Pontus isyanı sırasında bölgede ciddi biçimde asayiş problemleri yaşanmıştır. Bölgenin asayişinin sağlanması için Merkez Ordusu kurularak faaliyete geçirilmiştir. Pontus meselesi hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde ayrıntılı bilgi veren Canik milletvekili Emin Bey'e göre, Pontus Cemiyeti, merkezi Paris'te olan; Karadeniz sahillerinde Zonguldak'tan başlayıp Batum'a kadar, yani sahilde Zonguldak, Sinop, Samsun, Trabzon, Gümüşhane livaları ve dahilde Yozgat, Çorum, Amasya, Tokat ve Sivas merkezlerini içine alan bir bölgede devlet kurmak amacıyla çete faaliyetlerinde bulunan bir cemiyettir. 20 yaşına gelmiş Rum gençlerini bu iş için silâh altına alan bu cemiyetin yöneticileri, buldukları yerlerdeki kiliselerde görev yapan din adamları olmuştur. Teşkilât merkeziyle çetelerin arasındaki bağlantıyı bunlar sağlamışlardır². Ayrıca bu olayların ortaya çıkmasında Türk unsurların korkup kaçmasını sağlamaya çalışan birinci dünya savaşının galibi olan devletlerin uyguladığı tedhiş politikalarının da etkisi tespit edilmiştir³.

Birinci Dünya Savaşı ve mütareke dönemindeki Pontus çetelerinin faaliyet gösterdiği 12 kaza merkezinde Rumların öldürdüğü Müslüman sayısı 1641'dir. Rum çeteleri tarafından bu süre içerisinde yakılan ve tahrip edilen evlerin miktarı İçişleri Bakanı Ali Fethi Bey'in 29 Aralık 1921 tarihli konuşmasında 3303 olarak ifade edilmiştir. Yaralı sayısının 147 olduğu bildirilmiştir. Daha sonra Merkez Ordusu listesindeki 176 yaralı da eklenince yaralı sayısının 323 olduğu anlaşılır. Ayrıca toplam 1800 kadar gasb, soygunculuk, hırsızlık olaylarında en az 2 milyon lira kıymetinde büyük ve küçük baş hayvanın gasbedildiği anlaşılmaktadır⁴. Bölgenin diğer merkezlerindeki çete faaliyetleri de dikkate alındığında durumun vehametinin daha

¹ Mustafa Kemâl Paşa (Ankara), 24.4.1920 (TBMM), **TBMM Gizli Celse Zabıtları**, Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara, 1985, Cilt:1, s. 7.

² Emin Bey (Canik), 10.6.1922 (TBMM), **TBMM GCZ**, Cilt:3, s.397-400.

³ Nedim İPEK; "Osmanlı Coğrafyasında Kurulan Ulus Devletlerin Oluşum Sürecinde ve Sonrasında Kullanılan Tedhiş Yöntemi", **Osmanlı'dan Günümüze Eskiyalık ve Terör**, İlkadım Belediyesi kültür Müdürlüğü Yayını, Samsun, 2003, s.309-313.

⁴ **Pontus Meselesi**, (Hazırlayan: Yılmaz KURT), Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayını, Ankara, 1995, s.345-346.

büyük olduğu anlaşılacaktır. Nitekim bu sırada Pontus çetelerinin yaktığı müslüman köyü sayısının 16.000 olduğu⁵, 1922 yılı içerisinde Pontus çetelerini etkisiz hale getirmek için Merkez Ordusu bünyesinde yapılan masrafın 398.719 lira olduğu, bunun batı cephesindeki iki tümenin iaşesine denk bir meblâğ olduğu Maliye Bakanı tarafından açıklanmıştır⁶.

Pontus çeteleri ile yapılan mücadelenin Merkez Ordusu'nun sorumluluk sahası dışında Ilgaz, Çerkeş, Düzce istikametinde de devam ettiği İçişleri Bakanı Ali Fethi Bey tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi genel kurulunda dile getirilmiştir.⁷

Konu ile ilgili olarak bazı idarî tedbirler de alınmıştır. Pontus meselesinin halli için Merkez Ordusu mıntıkası dahilinde Ordu, Canik, Tokat, Amasya, Çorum livaları dahilinde silâh toplamak ve umumi asayişî sağlamak 5 Mart 1921 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile sıkıyönetim ilân edilmiş⁸, 27 Ekim 1921'de kaldırılmıştır⁹.

Yunan donanmasının İnebolu'yu bombardıman etmesi üzerine Samsun'a da çıkarma yapması ihtimaline karşı 15 yaşından 50 yaşına kadar eli silâh tutan Rumların dahile sevkî hakkında 16 Haziran 1921 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı çıkarılmıştır¹⁰.

Bu konu ile ilgili gelişmeler zaman zaman Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gündemine gelmiştir. 5 Ekim 1921 tarihli gizli oturumda bu konuda milletvekilleri düşüncelerini açıklamışlardır. Lâzistan milletvekili Osman Bey, Samsun bölgesinden iç kesimlere Rum tehirci sırasında yaşanan olayların Yunan donanmasının Samsun'a baskın yapma ihtimalini artırdığını¹¹; Ziya Hurşit Bey ise, Merkez Ordusu Komutanı Nurettin Paşa'nın bu konudaki idaresizliğini tenkit etmiştir¹²: "Nurettin Paşa, Rum tehirci sırasında Samsun'un içinde bunlar için gayri mes'ul çeteler yapıyordu. Bunun üzerine Rumlar dağlara çıktılar. Eğer bu adamakıllı tatbik edilseydi bir şey olmayacaktı. Tam o sırada Nurettin Paşa'nın idaresizliğinden ve tatbikatı idare edememesi yüzünden bu Rumlar müslüman köylerine taarruz ettiler... Müslümanların erkekleri hep askerde olduğu için kadın ve çocukları hep doğranmıştır. Bunu yaptığı zaman Nurettin Paşa ne ile yapmıştır? Yalnız kadın ve çocuklara karşı en fena surette hareket edilmiştir. Bunlar yapıldığı halde asıl silâhlı sınıfa bir şey yapılmamasını anlamıyorum... Asıl silâhlı sınıf bugün dağlarda geziyor." Trabzon milletvekili Hafız Mehmet Efendi de aynı oturumda, "...bugün Samsun ve Havza dahilindeki müslüman ahali, orada biriken 5-6 bin Rum eşkıyasının her gün tecavüzüne maruz kalmaktadır. İçişleri Bakanlığı'na her gün mutasarrıfların vermekte oldukları raporlar, bu konuyu teyit etmektedir. Zannediyorum ki şu iki üç aydan beri yanan Müslümanların sayısı altmışa ulaşmıştır...Hiçbir gün yoktur ki, vukuat olmasın. Daha bundan 20 gün önce 150 kadar müslümanın 50'sini öldürdüler. Kırk kadını da alıp kaçtılar. Nurettin Paşa bu olayları yalnız harita üzerinde tetkik ediyor" sözleriyle bölgede yaşanan sıkıntıları dile getirmiştir¹³.

⁵ İsmail Şükrü Bey (Karahisarısahip), 16.10.1922 (TBMM), **TBMM GCZ**, Cilt:3, s.391.

⁶ Hasan Fehmi Bey (Maliye Vekili), 19.8.1922 (TBMM), **TBMM GCZ**, Cilt:3, s. 655.

⁷ Ali Fethi Bey (Dahiliye Vekili), 10.6.1922, (TBMM), **TBMM GCZ**, Cilt:3, s. 375.

⁸ **Cumhuriyet Arşivi**, 030 18 01 02 38 2

⁹ **Cumhuriyet Arşivi**, 030 18 01 04 39 9

¹⁰ **Cumhuriyet Arşivi**, 030 18 01 03 24 12

¹¹ Osman Bey (Lâzistan), 5.10.1921, (TBMM), **TBMM GCZ**. Cilt: 2, s. 281.

¹² Ziya Hurşit Bey (Lâzistan), 5.10.1921, (TBMM), **TBMM GCZ**. Cilt: 2, s. 282-283.

¹³ Hafız Mehmet Efendi (Trabzon), 5.10.1921, (TBMM), **TBMM GCZ**. Cilt: 2, s. 284.

Lâzistan milletvekili Ziya Hurşit Bey, Samsun çevresinde yaşanan olayları, yönetim boşluğu düşüncesi ile ifade etmektedir¹⁴: "...Efendiler, yalnız Samsun'da bu yoktur. Giresun'da da vardı. Orada tehcir yapıldı. Acaba onlar dağa neden çıkmadı?...Orada dağa çıkmadılar. Hepsi oradan defolup gitmişlerdir. Orada hiçbir müslümanın burnu kanamadı. Samsun mıntkasında aynı olmamıştır. Olmamasının sebebi baştan kumanda edilmemesi gibi meselâ İçişleri Bakanlığı bir adam gönderir mutasarrıf İçişleri Bakanlığı'ndan bir talimat alır, bir zat Genelkurmay Başkanlığı'ndan ayrı bir talimat alır. Birisi çıkar ben komutanım, benim daha fazla yetkim var, ben yapacağım der. Çıkar başka bir adam komite teşkil eder... Tabii hükümet olarak vazifesini idare edememiştir..." Özellikle Samsun'da bu çok seslilik ve yönetim boşluğunun sebebinin araştırılması gerekir.

Ziya Hurşit Bey, aynı konuşmasında, konunun bir başka boyutuna dikkat çekiyor¹⁵: "Pontuscuların kendilerinin haritaları pek büyüktü. Büyük bir saha dahilinde Karadeniz Cumhuriyeti tesis etmek isteyen Rumlar, 1900 tarihinden beri propagandalar, teşkilâtlar, mektepler, köy taburları filân hepimiz biliyoruz. Bunlar 1914 senesinden beri faaliyettedirler. Bunlar o zamandan bu zamana kadar tenkil edilemedi. Nihayet geçen sene bu Pontus ocağını tamamen söndürmek için işe başlandı. Fakat bu Pontus köylerinin yanmasına ve Pontuscuların dağa çıkmasına rağmen yine bendeniz diyorum ki, Pontus ocağını hükümet söndürememiştir. Bilâkis başka yaralar açmıştır. Çünkü Samsun ve havalisinden tehcir edilen Rumlar ... Divrik'te, Arapkir'de, Kebanmadeni'nde ve sairede birleşmişlerdir. Para kazanıyorlar, ticaret ediyorlar. Samsun'da ailelerine gönderiyorlar, yaşıyor ve yaşayacaklar. Yarın harp bitince yine köylerinde oturacaklar. Emin olunuz ki bunların zayıyatından fazla bizim zayıyatımız vardır. Hükümet asıl Pontus ocağını söndürmeye muvaffak olamamıştır..."

Aynı oturumda söz alan Erzurum milletvekili Hüseyin Avni Bey ise, bu olaylar sırasında bir Rum'a karşılık iki Türk öldürüldüğü halde Avrupa kamuoyuna tam tersi istikamette yansıtıldığına dikkat çekerek bir başka boyutunu ortaya koymuştur¹⁶.

Afyonkarahisar milletvekili Mehmet Şükrü Bey de, Pontus meselesinin ülkeye zarar verecek bir duruma gelmesinde İçişleri Bakanını yetersiz bulduğunu şu sözlerle açıklamıştır¹⁷: "Pontus olayları cidden memleketimizi üç livamızı (Samsun, Amasya, Tokat) bihakkın bizar etmiş, ateş ve felâket içinde bırakmıştır. Bunun içindir ki bugüne kadar oradaki şekaveti, oradaki yangını söndürmek için alınan tedbirler etkili olamamıştır. Bunun etkili olmamasını bendeniz hükümet bu işleri ciddiyetle takip etmemesinde görüyorum. Yani bugüne kadar İçişleri Bakanlığı bu mesele hakkında lâıyk olduğu gibi bilgi sahibi olamamış ve lâıyk olduğu derecede bu işleri takip edememiştir... İçişleri Bakanlığı tedbir soracak değildir. Bugüne kadar anlamış ve lâzım gelen şeyleri bildirmek vaziyetinde iken henüz bugün ne yapılmak lâzım geldiğini söylemiyor ve siyasetini bildirmiyor. Sonra birtakım adamlar gönderiyor. Pontus meselesini tenkil için giden adamlar tenkili şöyle bir tarafa bırakıyor. Evveleminde kesesini dolduruyor, yağma yapıyor. Sonra işlemiş olduğu suçun delillerini yok etmek için memlekette yangınlar çıkarıyor. Bunu da fiilen ülkenin millî serveti zarar görüyor...Bu fenalığı yapan adamlar hakkında İçişleri Bakanlığı soruyorum ne yapmıştır ve kimi mes'ul etmiştir? ...Bugüne kadar bir adam mes'ul edilmedi. Bu adam gözümüzün önünde koca bir ticarethane

¹⁴ Ziya Hurşit Bey (Lâzistan), 26.8.1922, (TBMM), **TBMM GCZ**. Cilt: 3, s. 715.

¹⁵ Ziya Hurşit Bey (Lâzistan), 26.8.1922, (TBMM), **TBMM GCZ**. Cilt: 3, s. 714-715.

¹⁶ Hüseyin Avni Bey (Erzurum), 26.8.1922, (TBMM), **TBMM GCZ**. Cilt: 3, s. 716.

¹⁷ Mehmet Şükrü Bey (Karahisarısahip), 26.8.1922, (TBMM), **TBMM GCZ**. Cilt: 3, s. 727.

açtı... Fenalık yapanlar, bu memlekette mes'ul edilmedikçe her giden adam kesesini dolduracaktır. Yangın sönmeyecektir. Nitekim şimdiye kadar böyle cereyan etmiştir.”

19 Ağustos 1921 tarihli bir gizli oturumda Çorum milletvekili Abdurrahman Dursun Bey, “... iki sene evvel dolgun maaşlar verildiği, her türlü ödenek ayrıldığı halde yine Pontus meselesi halledilemedi. Çünkü hükümet bu mesele ile alâkadar olmadı. İçişleri Bakanlığı iki seneden beri memleketin asayişine kayıtsız kalmıştır. Sadece olaylar İçişleri Bakanlığı'na ihbar edilir ve ihbar ile bilgi sahibi olur, dosyasına girer, işte o kadar...” sözleriyle bu konudaki yönetim boşluğunu tenkit etmektedir¹⁸.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 29 Ekim 1921 tarihli gizli oturumunda Ziya Hurşit Bey (Lâzistan), Hafız Mahmut Bey (Trabzon) ve Nafiz Bey (Samsun) tarafından, Samsun, Trabzon, Ordu gibi Karadeniz şehirlerinde Pontuscu Rumların sahillere iç kesimlere tehciri üzerine dağa çıkan Rumların eşkıyalık faaliyetlerine başladıkları, bu sırada Trabzon'da 60; Samsun'da 30 müslüman köyünün yakıldığı, dükkânların yağma edildiği, kadınların ve çocukların öldürüldüğü, ırzlarına tecavüz edildiği, silâhlı Rum çeteleri yüzünden asayişin bozulduğu örneklerle anlatılmaktadır¹⁹.

b- Anadolu'nun Çeşitli Bölgelerindeki Eşkıyalık Olayları

Konya, Iğın, Karaman, Bozkır havalisinde Delibaşı emrindeki kuvvetlerin meydana getirdiği eşkıyalık olayları bilinmektedir²⁰. Yozgat, Tokat, Çorum, Amasya livaları dahilinde (eski Yozgat isyanı bölgesi) seyahat eden milletvekillerinin eşkıya tarafından yakalamp mallarının alınması, maliye tahsildarlarının esir edilip, mallarının gasbedilmesi, jandarma karakollarına saldırılarak askerlerin esir alınması, silâhlarının alınması ve arabacılara hücum ederek arabalarını ve atlarını almak gibi eşkıyalık olayları ve bunlara karşı alınan tedbirler de Türkiye Büyük Millet Meclisi kürsüsünde dile getirilmiştir²¹.

Aznavur isyanı sırasında Biga, Gönen, Bandırma ve Balıkesir isyancılar tarafından zaptedilip Bursa tehlikeli bir duruma düşürülmüşse de üzerlerine gönderilen kuvvetlerle etkisiz hale getirilmişlerdir. Ayrıca Düzce, Pendik, Bolu, Adapazarı ve İzmit havalisinde de millet menfaatlerine aykırı faaliyetler görülmüş ve alınan tedbirlerle etkisiz hale getirilmişlerdir²².

Doğu Anadolu ile Batı Anadolu arasında bir geçiş bölgesi konumunda olan ve doğu cephesindeki malzemenin batı cephesine gönderilmesinde geçiş rolü oynayan Konya da bu özelliği dolayısıyla isyan bölgesi olarak tesbit edilmiştir²³.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, düzenli orduya geçiş kararını aldıktan sonra, yeni yapıya intibak etmekte direnen Çerkez Ethem ve kardeşleri ile Demirci Mehmet Efe kuvvetlerinin gerçekleştirdiği hareketler, bölgelerinde iç güvenliği tehdit eden diğer olaylar olmuştur²⁴. Demirci Mehmet Efe'nin adamlarının Antalya'da halka yaptığı eziyetler konusunda İstanbul

¹⁸ Abdurrahman Dursun Bey (Çorum), 19.8.1922, (TBMM), **TBMM GCZ**, Cilt: 3, s. 663.

¹⁹ 29.10.1921 (TBMM), **TBMM GCZ**, Cilt:2, s.403-409.

²⁰ Dr. Adnan Bey (Dahiliye Vekili), 18.9.1920 (TBMM), **TBMM GCZ**, Cilt:1, s.126- 127.

²¹ Dr. Adnan Bey (Dahiliye Vekili), 15.11.1920 (TBMM), **TBMM GCZ**, Cilt:1, s.233-235.

²² Mustafa Kemâl Paşa (Ankara) 24.4.1920 1921 (TBMM), **TBMM GCZ**, Cilt:1, s.7.

²³ Hüsrev Sami Bey (Eskişehir), 18.3.1922 1921 (TBMM), **TBMM GCZ**, Cilt:3, s.90.

²⁴ İsmet GÖRGÜLÜ; **Ana Hatlarıyla İstiklâl Harbi**, İstanbul,1985, s. 151.

milletvekili Hamdullah Suphi Bey, şu görüşleri dile getirmiştir²⁵: “Antalya’da bulunduğum esnada Demirci Mehmet Efe kuvvetleri Isparta’da toplandıktan sonra kol kol güneye, doğuya, batıya yayıldılar. Günün birinde bir haber aldık ki Antalya’ya yeni bir göç geliyor. Yunan önünden kaçır gibi köylüler, ihtiyarlar, kadınlar ve çocuklar, birtakım erkekler, yangından kaçır gibi, ne kurtarabildilerse belediyenin etrafına geliyorlar ve öbek öbek diziliyorlar. Bu suretle sürekli bir göç koptu; Antalya’ya geliyorlar. Kuvva-i Milliye’nin belli başlı adamlarından biri olan Mehmet Efe, asayişin sağlaması görevi ile güneye inmiştir. Fakat adamları olan Mahmut, Mevki...Efendiler köylerimize musallat olmuştur ve köylüler eşeğin üstüne ne yükleyebilirlerse hepsini yükleterek kaçırıyor. Zira bu adamlar köylünün evini yakıyorlar. Yangın, tahrip, soygundan canını kurtararak kaçırın Antalya’ya dökülüyorlar.” Bu sözleri ile memleketindeki asayişin ne şekilde bozulduğunu anlatmıştır.

Bunlardan başka doğu ve güneydoğu Anadolu bölgesinde güvenliği ihlâl eden olaylar arasında 1920 yılı Ağustos ayında başlayan ve siyasî mahiyette bir isyan olarak nitelenen Milli Aşireti olayı²⁶ ile Suriye sınırında bulunan ve birer “fesat ocağı” diye nitelenen Süryani köylerinin Fransa’nın desteği ile çevresindeki aşiretlere verdikleri zararları da ilâve etmek gerekir²⁷.

İtilaf Devletleri tarafından Musul, İskenderun, Antep, Maraş, Urfa ve Antalya bölgelerinin işgalinde, mütarekenin güvenlik ve asayiş ile ilgili maddelerinden istifade edildiği, aslında asayişsizliğin açık sebebinin gayri müslimlerin bölgede meydana getirdikleri olaylardan ibaret olduğu şeklinde tespitler de mevcuttur²⁸. Adı geçen yerlerde bazı müdafaa-i hukuk cemiyetlerinin şehirlerde asayişin korunması için çalışmaları bilinmektedir²⁹.

c-Koçkiri ve Ümraniye Olayları

Ümraniye ve Koçkiri hadisesi dolayısıyla Sivas vilâyeti dahilinde yüzlerce köyün yandığı ve böylece doğu Anadolu bölgesinde de asayiş probleminin ortaya çıktığı bilinmektedir³⁰. Bu dönemde bölgede aşiret düzeni mevcuttur ve bazı aşiret reisleri, bölgede çıkan eşkıyalık olaylarının bastırılması sırasında yöneticilerin, suçluların cezalandırılmasında çok aşırı davrandıkları ve buralardaki Kürt-Alevilerin de Ermeniler gibi tehcire tabi tutulacağı şeklindeki propagandalarıyla diğer aşiret reislerine isyan olaylarına katılmaları hususunda telkinde buldukları, bölgede incelemelerde bulunan milletvekilleri tarafından ifade edilmektedir³¹.

Bu olaylarla ilgili olarak 3, 4 ve 5 Ekim 1921 tarihlerinde Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde gizli oturumlar yapılmıştır. Erzincan milletvekili Fevzi Efendi, 3 Ekim 1921 tarihindeki oturumda söz alarak bu olayların ortaya çıkmasına yol açan faktörleri açıklamıştır³².

²⁵ Hamdullah Suphi Bey (İstanbul), 9.12.1920, (TBMM), **TBMM GCZ**. Cilt:1, s.255.

²⁶ Nihat Paşa’nın Müdafaaanâmesi, 22.7.1922, (TBMM), **TBMM GCZ**. Cilt:3, s. 560.

²⁷ İbrahim Bey (Mardin), 16.10.1921, (TBMM), **TBMM GCZ**. Cilt:2, s. 335.

²⁸ Halûk SELVÎ; “Millî Mücadele Başlarında Anadolu’da Asayiş Sorunu ve Samsun”, **İlkadımın Cumhuriyet’e Millî Mücadele**, İlkadım Belediyesi Kültür Müdürlüğü Yayını, İstanbul, 2008, s.109-114.

²⁹ Saadetin GÖMEÇ; **Millî Mücadelede Gaziantep**, Ankara, 1989, s.32.

³⁰ Ziya Hurşit Bey (Lâzistan), 29.10.1921 (TBMM), **TBMM GCZ**, Cilt:2, s.405.

³¹ Fevzi Efendi (Erzincan), 3.10.1921 (TBMM), **TBMM GCZ**, Cilt:2, s. 252.

³² Fevzi Efendi (Erzincan), 3.10.1921, (TBMM), **TBMM GCZ**. Cilt: 2, s. 251.

4 Ekim 1921 tarihli oturumda söz alan adı meclis zabıtlarında bulunmayan bir milletvekili, olayın sönmeye yüz tuttuğu ve kuvvet kullanmaya ihtiyaç kalmadığı bir sırada Nurettin Paşa'nın Koçkiri'de çok şiddetli bir şekilde olayları bastırmaya başladığını anlatmaktadır. Bu sırada yaklaşık 10 milyon liralık servetin yok olduğu, 30 bin hayvanın götürüldüğü, insanlara eziyet edildiği, öldürüldüğü, kadınların namuslarına taarruz edildiği, bunun da olayların daha da genişlemesine yol açtığını ifade etmektedir³³. 5 Ekim 1921 tarihindeki oturumda söz alan Konya milletvekili Vehbi Efendi ise, bu olayların hükümetin zaafiyetinden dolayı patlak verdiğini, olaylar bastırıldıktan sonra olayların faillerinden olup firar edenlerin yakalanmaya çalışılmayıp, sadece firar etmedikleri için yakalananların cezalandırıldığını; bunun da adaletsizliğe yol açtığını ifade etmiştir³⁴.

Bunlardan daha önce 11 Ağustos 1921 tarihli bir oturumda bu konuyu gündeme getiren Adana milletvekili Zekâi Bey ise, Koçkiri ve Dersim olaylarının Adliye, İçişleri ve Millî Savunma Encümenlerinde yapılan müzakereden sonra İngiliz teşvikiyle yapılmış olduğu şeklindeki kanaatlere katılmadığını, bu olayların bu bölgenin özelliklerinden ve sosyal ihtiyaçlarından doğduğunu söylemiştir. Bu tip olayları önlemek için Koçkiri ve Dersim'de toprağı olmayan köylülere toprak dağıtılarak bazı ıslahat hareketlerine gidilmesini istemiştir. Zekâi Bey, ayrıca firarîlerin yakalanmamasının örtülü bir af olarak yorumlanabileceğini, buna fırsat verilmemesini, suçlu ile suçsuzu birbirinden ayırmak gerektiğine dikkat çekmiştir³⁵.

Bunların ötesinde Doğu Anadolu'da ıslahata ihtiyaç olduğu da Bitlis milletvekili Yusuf Ziya Bey tarafından şu şekilde dile getirilmiştir³⁶: “O havalıyı şöyle bir gözümüzün önüne getirdiğimiz zaman yer yer birer aşiret ağası, birer müstebit, birer mütegalibe yaşadığını görürüz. Bu inkâr edilemez. Yani o muhitten olmaklığım itibarıyla itiraf ediyorum. Bu ağanın her birinin ayrı ayrı üçyüz, dörtyüz, beşyüz hattâ iki bin kişilik silâhlı kuvveti vardır. Bir asker firar etti mi o ağaya iltica ediyor. Ağa onun tüfeğini de alıyor, yanında onu besliyor. Hükümet bunu biliyor, bütün mülkiye memurları biliyor. Fakat ağaya bunu ver, silâhını ver demiyor. Doğu Anadolu'yu muntazam bir muhit haline getirmek için yalnız İstiklâl Mahkemeleriyle bendeniz iktifa edemem. Doğu Anadolu'da ciddî ve gerçek bir ıslahat yapılmasını rica edeceğim...”

2- Güvenliğin Sağlanmasındaki Eksiklikler

a- Kanun Hakimiyetinin Sağlanmasındaki Eksiklikler

Cephe gerisindeki asayişsizlik ve buna yol açan isyanların sebepleri konusu da Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde gündeme gelmiştir. 3 Temmuz 1920 tarihinde bir oturumda konuşan Afyonkarahisar milletvekili Şükrü Efendi, özellikle Yozgat isyanı konusunda, bu isyanını sebebinin sadece kötü idare ile anlatılamayacağını; Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kendisini gösterememesinin, hangi amaçla toplandığını vatandaşlara anlatamamış olmasının da etkili olduğunu ifade etmiştir³⁷. Şükrü Efendi, ülkede kanunların uygulamasının yetersiz olduğunu, bunun da asayişsizliğe sebep olduğunu seçim bölgesinde yaşadığı bir olay ile anlatmıştır³⁸: “...Karahisar'da bir köylünün bütün serveti beş altı kısırdan ibarettir. Onu da bir

³³ Bir Meb'us Bey, 4.10.1921, (TBMM), **TBMM GCZ**. Cilt: 2, s. 269.

³⁴ Vehbi Efendi (Konya), 5.10.1921, (TBMM), **TBMM GCZ**. Cilt: 2, s. 272.

³⁵ Zekâi Bey (Adana), 11.8.1921, (TBMM), **TBMM GCZ**. Cilt: 2, s. 204-205.

³⁶ Yusuf Ziya Bey (Bitlis), 20.1.1923, (TBMM), **TBMM GCZ**. Cilt: 3, s. 1204-1205.

³⁷ Şükrü Efendi (Karahisarısahip), 3.7.1920, (TBMM), **TBMM GCZ**. Cilt: 1, s. 59.

³⁸ Şükrü Efendi (Karahisarısahip), 3.7.1920, (TBMM), **TBMM GCZ**. Cilt: 1, s. 59-60.

hırsız çalıyor. Bir taraftan düşman, bir taraftan ahali birbirini mahvediyorlar. Jandarma takibatta muvaffak olamıyor, hırsız kaybolup gidiyor. Sonra bu kırsakların satıldığı haber alınıyor. Bunu, sahibi öğrenerek adliyeye müracaat ediyor. Adliye, hırsız bir saat bile tevkif etmeden bırakıyor. Jandarmaya müracaat ediyor, jandarma bir şey yapmıyor. Bugün Karahisar'da bir müdafaa-i hukuk cemiyeti var...Bir iki kişiye dayak atıyor. Sizi doğruluktan başka bir şey kurtarmaz. Gerçeği söyleyin diyorlar. Filân adam filân adama sattı, filân yerden çaldı...Onları hükümete teslim etmeyeceklerine teminat veriyorlar. Kırsakların bedeli olarak yüzer liradan beşyüz lirayı kuvva-i milliyeye bırakacaksınız, kırsaklar gelecek siz kurtulacaksınız diyorlar. Bu suretle beşyüz lirayı tedarik ediyorlar. Gerçi bu iyi bir şey değil. Hükümetin kanunları vicdanlı olarak tevdi edilmelidir.”

Bu örnekleri anlattıktan sonra Şükrü Efendi, “Ahalinin hissiyatını dinleyiniz, böyledir. Birgün idare memuru ahalinin idaresini anlamalı. Biz hissiyata kapıla kapıla iş görerek dahilde tezezbübü (kararsızlık, karışıklık) idareyi hasıl ettik. Kendimize milleti ısındıramadık. Maatteessüf millet felâketi görüp de koşup gelecek zaman değildir” sözleriyle yönetimdeki aksaklıklara dikkat çekmiştir³⁹. Şükrü Efendi, bu sıkıntılara çözüm olarak ülkede herkesin hukukuna, insanî haklarına riayet edilerek, kanunların iyi bir şekilde uygulanması gerektiğini söylemiştir⁴⁰.

b- İdare Memurlarının Yetersizliği

Bu konu ile ilgili olarak 3 Temmuz 1920 tarihli oturumda konuşan Antalya milletvekili Rasih Efendi, Konya isyanı sırasında Konya valisinin görevini yerine getiremediğini ifade etmiştir. İstanbul'dan gelen telgraflarla halkın zehirlenerek isyana teşvik edilmesi olayları karşısında valinin bunların düşünce, tasavvur olduğunu söyleyerek bunlara karşı çalışmak yerine evine gittiğini, bunun sonunda olayların büyüdüğünü ifade etmiştir⁴¹. Buna benzer bir şekilde Bolu olayları sırasında Mutasarrıf Haydar Bey, asiler üzerine gönderilen birliklerin hareketine engel olduğu için Mustafa Kemâl tarafından eleştirilmiştir⁴². Nitekim bazı memurların İstiklâl Mahkemelerinde görevini kötüye kullanmak ve halka baskı yapmak fiillerinden dolayı yargılandıkları çeşitli cezalara çarptırıldıkları hakkında örnekler de bulunmaktadır⁴³.

İsyanların bastırılmasındaki aşırılıklar da 23 Ekim 1920 tarihli oturumda Karesi milletvekili Vehbi Bey tarafından dile getirilmektedir⁴⁴: “...gazetelerde beyannâme neşrediliyor. Asilerin filân güne kadar silâhları teslim etmesi, şayet teslim olunmazsa aileleri kovulacak, evleri yıkılacaktır. Bunu benim vicdanım kaldırmaz...Bütün ahaliyi suçlu bulmamak lâzımdır. Biz iyi adam olmalıyız ki hasım ahaliyi kandırmaya sebep bulamasın. Biz ahalinin, hasmın eline kılıç veriyoruz, ne ile, jandarma teşkilâtı yoluyla bir ıslah edip de kendimizden memnun edemiyoruz. Efendiler, köylerde jandarmalar her türlü mezalim icra ediyorlar. Asker firar ediyor, jandarma ailesini alıp götürüyor...Oh ne âlâ, kimin eli kınalı, kimler şöyle ikişer gün bizim keyfimizi yerine getirirse onlar gelsin. Beşyüz evli bir köyün içinde jandarma söylüyor bunu efendiler... Biraz da idareyi ıslaha bakalım.”

³⁹ Şükrü Efendi (Karahisarısahip), 3.7.1920, (TBMM), **TBMM GCZ**. Cilt: 1, s. 60.

⁴⁰ Şükrü Efendi (Karahisarısahip), 3.7.1920, (TBMM), **TBMM GCZ**. Cilt: 1, s. 67.

⁴¹ Rasih Efendi (Antalya), 3.7.1920, (TBMM), **TBMM GCZ**. Cilt: 1, s. 65.

⁴² Mustafa Kemâl Paşa (Ankara), 24.4.1920 (TBMM), **TBMM GCZ**. Cilt: 1, s. 7.

⁴³ Doğu ERGİL; **Millî Mücadelenin Sosyal Tarihi**, Ankara, 1981, s.235.

⁴⁴ Vehbi Bey (Karesi), 23.10.1920, (TBMM), **TBMM GCZ**. Cilt: 1, s. 199-203.

Jandarmanın ıslahı konusu, 11 Ağustos 1921 tarihli bir oturumda Afyonkarahisar milletvekili İsmail Şükrü Efendi tarafından da dile getirilmiştir⁴⁵: “İlânları duvara çaktı, kimse kaydolunmadı. Sonra bir tellâl ile ilân edildi, kaydolanlar cahil, suçlu ve mahkûm olanlar, cezamızı affederseniz kaydolacağız diyorlardı. Sonra serseri, şuradan buradan kaçanlar geldiler kaydoldular. Efendiler bunlardan ne vatan hizmeti beklersiniz?.. Efendim jandarmalardan ahali nefret etmiştir. Ahali usanmıştır. Çünkü jandarmalar şimdiye kadar köylerde birer rüşvet aleti, hırsız ocağı olmaktan başka bir şey değildir...Yalnız jandarmanın unvanıyla kaydederseniz hırsızlığı seven, hırsızlık eden gelecektir. Fakat böyle hissiyat ile müdafaa-i vatanın fırsatını soktunuz mu memleket eşrafının evlâdı jandarmanın olacaktır.” Dedikten sonra idarecilerin jandarmanın alınacakları seçerken dikkatli davranmaları gerektiğini ilâve etmektedir.

c- Hükümet Otoritesindeki Boşluklar

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin vatandaşlar tarafından tanınmaması ve ülkede yönetim boşluğunun bulunduğu inandırılmasının özellikle Yozgat isyanında etkili olduğunu ifade eden Yozgat milletvekili Süleyman Sırrı Efendi, bu konu hakkında, bir bayram öncesi Yozgat'a giderken yaşadığı olayı şu şekilde anlatmıştır⁴⁶: “... memlekete doğru hareket ettik. Yarım saat sonra yolda bir köylüye rast geldik. Yolda ne var ne yok dedik... Yolda beş süvari vardır, kongrecileri bekliyorlar, dedi. Meclisin ismi oralarda kongre... Ne ise süvarilere katıldık, bize nereden geldiğimizi sordular. Ankara'dan geliyoruz, Yozgat mebuslarıyız dedik. Bizi gözaltına aldılar,hükümet dairesinin önüne götürdüler. Zaten bayram olmak münasebetiyle hükümet yok ve asilerin elinde...Bu hal bendenizin asabiyetine dokundu. Biraz asabiyetim tuttu, bizi nereye götüreceksiniz: Hilâfet ordusuna mı nereye dedim. Bu söz asilerin reisi Edip Bey'e ulaşmış. Edip Bey'in dairesine gidip oturduk. Başında erkânından birçokları ve bayram münasebetiyle diğer çiftçiler de vardı. Edip Bey'in bendenize ilk suali, ne için geldiniz oldu. Bayram münasebetiyle memlekete geldik dedim. Hayır haber aldık, meclis dağılmış, kimse kalmamış, siz de başınızı alıp kaçmışsınız dedi. Sonra Ankara bizi ne suretle telâkki ediyor, dedi.

Dedim ki: Bolu ve Düzce olaylarından kurtulmuş birtakım asiler, Yenihan ve Zile havalisinde ahaliyi iğfal ve isyana iştirak ettirerek kuvvetleriyle Yozgat üzerine geldiklerini ve sizin de kuruntu ve korku sebebi ile bunlara katıldığınızı zannediyoruz.

Sonra Edip Bey bendenize bir soru daha sordu, bendeniz de cevap verdim. Soru, siz orada bir geçici hükümet teşkil ettiniz. Padişahı vazgeçtiniz, padişahı unuttunuz, sonra padişahı kurtaracağız diye yalan söylüyorsunuz...

Biz özel mektuplar alıyoruz padişah iradesine hakim ve hürdür dediler. Dedim ki, padişah hür ise, İstanbul'dan İngilizleri çıkarır. Zaten milletin arzusu da budur. Biz padişahı esir olarak biliyoruz ve madem ki maksadınız başkenti ve padişahı esaretten kurtarmaktır, şu halde ne için bizimle birlikte çalışmıyorsunuz, siz bu maksatla toplanmış bir kuvvet değilsiniz, siz İngiliz parasıyla iğfal edilmiş, memleketi ve milleti birbirine düşürmek için çalışıyorsunuz dedik.

Edip Bey'le birtakım münakaşadan sonra...bendenizi tevkif ettiler...Rıza Efendiyi de ertesi gün yanıma gönderdiler. Nihayet kuvva-i milliye geldi o sırada hapishanenin kapılarını

⁴⁵ İsmail Şükrü Efendi (Karahisarısahip), 12.8.1921, (TBMM), **TBMM GCZ**. Cilt: 2, s. 202-203.

⁴⁶ Süleyman Sırrı Efendi (Yozgat), 3.7.1920, (TBMM), **TBMM GCZ**. Cilt: 1, s. 63-64.

kapattık. Nihayet oğlum gelerek ve hapishanenin kapısını açıp bizi tahliye ettiler. Çıktık geldik. Halk cidden aydınlatılmaya muhtaçtır.”

12 Ağustos 1922 tarihinde Erzincan milletvekili Emin Bey, “Bugün buradan Kayseri’ye, Kayseri’den Sivas’a, Sivas’tan Erzincan’a bir fert gidemiyor. Kimin haddi ki kafile olmaksızın Sivas’tan Harput’a veya Mardin’e gitsin.” sözleriyle yollardaki can güvenliği konusunu dile getirmiştir⁴⁷.

Erzurum milletvekili Mustafa Durak Bey, 11 Ağustos 1921 tarihli oturumda bu konudaki görüşlerini şöyle aktarıyor⁴⁸: “Bugün biz de millete karşı mukavele aktetmişiz. Biz milletin işlerini ele aldığımız zaman böyle bir mukavele aktetmişiz. Ey millet, biz gittik, Ankara’da bir hükümet teşkil ettik, o şartla ki namusunuzu, malınızı, canınızı; her şeyinizi müdafaa edeceğiz, size adalet tevzi edeceğiz. Şimdi milletin bizden beklediği budur efendiler. Fakat bugün zavallı milletin malını alıyoruz, canını alıyoruz, hattâ ırzını yağma ediyoruz. Rica ederim, buna karşı memleketin hangi tarafında rahat vardır? Ahaliye ne temin edebildik? Halk hükümete itimat ederek dışarıya çıkamıyor, tarlasına gidemiyor. Her fenalık memleketin üzerine çökmüş, halkı bitiriyor. Halk feryat ediyor, yanıyor, hiçbirisine yardım edemiyoruz. Efendiler hükümet adeta bir hırsız çetesi gibi, halkın boğazına sarılmış, her şeyini yağma ediyor, götürüyor, vuruyor, öldürüyor. Soran yok. Rica ederim, bir buçuk sene içinde halkın başına ne kadar fenalık yapılmıştır. Bir memur mes’ul edilmiş midir? Hangi bir memuru darağacına çıkardınız? Hangi bir memura ceza verdiniz? Acaba suçlu bir memur yok mudur? Efendiler memlekete yapılan fenalıklar Büyük Millet Meclisi namına yapılıyor. Efendiler, bu millet burada yalnız Büyük Millet Meclisi’ni tanıyor. Koçkiri hadisesini, Konya hadisesini ve sair hadiseleri bütün bunların sebepleri nedir efendiler? Hepsine İngiliz parası mı gidiyor? Hayır vallahi hepsi idaresizlik yüzünden oluyor...Köyleri irşat edelim. Kapanmışız burada, hiçbir vakit halkın derdiyle meşgul olmuyoruz...Efendiler millet azami fedakârlık gösteriyor. Bunu takdir edelim. Her taraftan gelen şikâyetlerin, seçim bölgemizden aldığımız şikâyetlerin hangisi burada duyulmuştur? Peki bu adamlar boş yere mi bağıyorlar? Niçin dertlerine derman olmuyoruz?...Tekâlif-i milliyede birçok yolsuzluklar oluyor...Bunlar meydana çıksın, defterleri vardır...Efendim memleketimizin her tarafında birer prenslik kuruluyor. Bu milletin prenslere ihtiyacı yoktur. Bu milletin âdil kanunlara ihtiyacı vardır. Doğuda bir prens, bilmem Elcezire cephesinde bir prens...Cephelerde kendi kendilerine vergi tarh ediyorlar. Bizim haberimiz yok. Buna razı oluyor musunuz? Ne hakla, ne selâhiyetle yapıyorlar? Başkumandanlığa bir selâhiyet vermişiz. Başkumandan emrini verir. Onlar kendi başlarına nasıl vergi tarhederler?” sözleriyle Mustafa Durak Bey, ülkede genel anlamda bir hükümet boşluğu olduğuna ve özellikle askerî bürokrasinin bu boşluğu doldurduğuna dikkat çekerek bu durumu eleştirmektedir. Mustafa Durak Bey, ayrıca kabine zafiyetine dikkat çekmektedir.

13 Aralık 1921 tarihli oturumda söz alan Bitlis milletvekili Yusuf Ziya Bey, iç işlerine hükümetin hakim olamadığını, yeni bürokratik kurumlar oluşturmakla asayişin sağlanamayacağını, bu durumda ülkenin iç işlerine artık Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin hakim olması gerektiğini söylemiştir⁴⁹. Bundan yaklaşık bir ay sonra 19 Ocak 1922 tarihinde Erzurum milletvekili Hüseyin Avni Bey de, eşkiyayı yakalayamayan hükümetin aciz olduğunu ifade ederek, eşkiyanın yakalanmadığını, dağlarda binlerce eşkiyanın kanun hükmünden uzak

⁴⁷ Emin Bey (Erzincan), 19.8.1922, (TBMM), **TBMM GCZ**. Cilt: 3, s. 673.

⁴⁸ Mustafa Durak Bey (Erzurum), 11.8.1921, (TBMM), **TBMM GCZ**. Cilt: 2, s. 210-211.

⁴⁹ Yusuf Ziya Bey (Bitlis), 13.12.1921, (TBMM), **TBMM GCZ**. Cilt: 2, s. 477.

kaldığını, geçmiş dönemlerde halka zulmedenlerin mutlaka yakalanarak cezalandırılmaları gerektiğini belirtmiştir⁵⁰.

Kabine zafiyeti konusunda görüşlerini açıklayan diğer bir milletvekili de Karesi milletvekili Vehbi Bey'dir. Vehbi Bey de bir an önce Hey'et-i Vekile'nin vazife ve selâhiyetine ait kanunun çıkartılmasını istemektedir⁵¹. 2 Kasım 1922 tarihinde halâ bu kanunun çıkartılmamış olmasından bahsedilmektedir ki bu boşluğun bilinçli bir şekilde oluşturulduğu şeklindeki şüphelere yol açmaktadır. Kabinenin yetersiz kalışı, işlerin şahsî insiyatifle götürüldüğü şüphelerine yol açmaktadır ki milletvekilleri yukarıdaki eleştirilerinde haklı görülmektedirler. Bakanlıkların yetki alanları kanunu, cumhuriyet meclisleri tarafından da çıkarılmamıştır. Ancak 1924 Anayasası'nda bakanlıkların kuruluşu özel kanuna bağlanmıştır⁵².

d- Olağanüstü Uygulamaların Sonuçları

26 Temmuz 1922 tarihli bir oturumda Adalet Bakanı Behçet Bey ile Kozan milletvekili Dr. Mustafa Bey arasında gerçekleşen bir diyalogda ülkenin durumunun olağanüstü bir halde olduğu ve olağanüstü tedbirlere ihtiyaç olduğu şeklindeki tespitlere karşılık⁵³, bundan bir ay sonra 26 Ağustos 1922 tarihli oturumda Saruhan milletvekili Refik Şevket Bey, aslında olağanüstü tedbirlere lüzum olmadığını, mevcut kanun hükümlerinin tam olarak uygulanması halinde ülkenin asayiş probleminin çözüleceğini belirterek olağanüstü uygulamalar sırasında görev alacak kişilerin yanlışlarının da Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne maledileceğini, bunun için mevcut kanunların uygulanmasının yeterli olacağını savunmuştur⁵⁴.

12 Aralık 1921 tarihinde Antalya milletvekili Rasih Efendi, hükümetin cephe gerisindeki halkın güvenliğini, refahını sağlamak mecburiyetinde olduğunu; bu sağlanmadığı sürece ordunun da başarılı olamayacağını çünkü cephedeki askerlerin ailesinden kaygılanacağını ifade etmiştir⁵⁵. 30 Eylül 1922 tarihinde Mentеше milletvekili Tefik Rüştü Bey, iç politikada tedhiş usûlünü kullanarak ülkeyi ihtilâllerden ve iç isyanlardan kurtarmak gerektiğini ifade ederken⁵⁶, aynı oturumda söz alan Erzurum milletvekili Hüseyin Avni Bey, artık tedhiş usûllerinin reddedilmesini, kanun hükümlerinin uygulanması gerektiğini belirtmiştir⁵⁷. Aslında hükümetlerin kuruluş amacının halkın mal, can ve namusunu korumak olduğu Birinci İcra Vekilleri Hey'eti'nin Türkiye Büyük Millet Meclisine sunduğu programına da yansımıştır⁵⁸.

Vatandaşların zararlı propagandalardan korunması için özellikle köylerde halkı aydınlatıcı faaliyetlerin yapılması da milletvekilleri tarafından sık sık gündeme getirilmiş⁵⁹; bu konuda da ülkenin değişik bölgelerine milletvekillerinden oluşan tenvir ve irşat hey'etlerinin gönderildiği Mustafa Kemâl tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci ve Üçüncü Toplanma yılı nutuklarında ifade edilmiştir⁶⁰.

⁵⁰ Hüseyin Avni Bey (Erzurum), 19.1.1922, (TBMM), **TBMM GCZ**. Cilt: 2, s. 639.

⁵¹ Vehbi Bey (Karesi), 11.8.1921, (TBMM), **TBMM GCZ**. Cilt: 2, s. 213-214.

⁵² Rıdvan AKIN; **TBMM Devleti (1920-1923)**, İstanbul, 2001, s.122.

⁵³ 26.7.1922, (TBMM), **TBMM GCZ**. Cilt: 3, s. 619-620.

⁵⁴ Refik Şevket Bey (Saruhan), 26.8.1922, (TBMM), **TBMM GCZ**. Cilt: 3, s. 718.

⁵⁵ Rasih Efendi (Antalya), 12.12.1921, (TBMM), **TBMM GCZ**. Cilt: 2, s. 463.

⁵⁶ Tefik Rüştü Bey (Mentеше), 30.9.1922, (TBMM), **TBMM GCZ**. Cilt: 3, s. 854.

⁵⁷ Hüseyin Avni Bey (Erzurum), 30.9.1922, (TBMM), **TBMM GCZ**. Cilt: 3, s. 856.

⁵⁸ **Hükümetler ve Programları I 1920-1960**, TBMM Yayını, Ankara, 1988, s.5.

⁵⁹ Basri Bey (Karesi), 27.12.1921, (TBMM), **TBMM GCZ**, Cilt:2, s. 562.

⁶⁰ M.Kemâl, 1.3.1922, TBMM Üçüncü İctima Senesi Açış Nutku, Kâzım ÖZTÜRK; **Atatürk'ün TBMM Açış**

Sonuç

Yukardaki örneklerden anlaşıldığı gibi, ülkenin önemli bir bölümünün düşman işgali altında bulunduğu ve bu işgallere karşı askerî harekâtın yapıldığı bir sırada cephe gerisinde de önemli oranda güvenlik problemleri yaşanmıştır. İnsanların can güvenliğini, seyahat edenlerin yol güvenliğini ihlâl eden unsurlar yanında hükümetin kanun hakimiyetini tesis etmekteki zaafiyeti ve idare memurlarının görevlerini yerine getirmekteki eksiklikleri ve çoğu zaman keyfî tutumlar içerisinde bulunmaları bu sıkıntıların yaşanmasında etkili olmuştur. Bu zaafiyet konuları yaklaşık iki seneye yakın bir zaman dilimi içerisinde milletvekilleri tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi genel kurulunda gündeme getirilmiştir. Yapılan eleştirilerin bir kısmı amacına ulaşmış, aksaklıkların düzeltilmesi istikametinde kararlar alınmış olduğu halde; bir kısım yanlış uygulamalar da bazen hükümet politikası olarak bazen de hükümet otoritesinin tesis edilememesi sonucu bu boşluktan faydalanmak suretiyle bürokratik kurumlar tarafından devam ettirilmiştir. Cephe gerisindeki güvenliğin sağlanamaması cepheden firarlara da sebep olmuştur. Sonuç olarak milletimiz ülkeyi düşmandan kurtarmak için çocuklarını cepheye gönderdikten, onların ihtiyaç duyduğu gıda ve giyim eşyalarını verdikten sonra bir de yaşadıkları yerlerdeki güvenlik problemleri ile uğraşmak mecburiyetinde kalmışlardır. Bunlar milletimizin millî mücadele sırasında gösterdiği fadakârlığın diğer bir boyutunu teşkil etmektedir.

KAYNAKÇA

Doğu ERGİL; **Millî Mücadelenin Sosyal Tarihi**, Ankara, 1981.

Halûk SELVÎ; “Millî Mücadele Başlarında Anadolu’da Asayiş Sorunu ve Samsun”,

İlkadımdan Cumhuriyet’e Millî Mücadele, İlkadım Belediyesi Kültür Müdürlüğü

Yayını, İstanbul, 2008, s.109-114.

Hükümetler ve Programları I 1920-1960, TBMM Yayını, Ankara, 1988.

İsmet GÖRGÜLÜ; **Ana Hatlarıyla İstiklâl Harbi**, İstanbul, 1985.

Kâzım ÖZTÜRK; **Atatürk’ün TBMM Açış ve Gizli Oturumlarındaki Konuşmaları**,

Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1981.

Nedim İPEK; “Osmanlı Coğrafyasında Kurulan Ulus Devletlerin Oluşum Sürecinde ve

Sonrasında Kullanılan Tedhiş Yöntemi”, **Osmanlı’dan Günümüze Eskiyalık ve Terör**, İlkadım Belediyesi Kültür Müdürlüğü Yayını, Samsun, 2009, s.309-313.

Pontus Meselesi, (Hazırlayan: Yılmaz KURT), Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayını,

ve **Gizli Oturumlarındaki Konuşmaları**, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1981, Cilt:1, s.509.

Ankara, 1995.

Rıdvan AKIN; **TBMM Devleti (1920-1923)**, İstanbul, 2001.

Saadettin GÖMEÇ; **Millî Mücadelede Gaziantep**, Ankara, 1989.

T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivi, Bakanlar Kurulu
Kararları Kataloğu.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları, Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara,
1985.